

Кравчук С. Л.

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

Актуальність. Сьогодні чимало науковців у своїх дослідженнях приділяють увагу особливостям ставлення до інноваційних процесів в освіті.

Особливого значення на сучасному етапі розвитку України набуває її курс на інноваційний розвиток. Особливої уваги заслуговує розгляд особливостей розгортання інноваційних процесів в конкретному соціумі, в конкретних соціальних ситуаціях.

Результати теоретичного аналізу наукових джерел свідчать, що більшість суспільств інформаційної доби вчені визначають як інноваційні, трансформаційні, модерністські, постмодерністські.

Глобалізація всіх сфер суспільного життя вимагає відповідного розвитку глобального освітнього простору, метою якого є оптимізація всіх ланок освітнього процесу та функціонування системи освіти в цілому, зокрема формування транснаціональних освітніх мереж та єдиного освітнього простору світового масштабу.

Проаналізувавши відомі теорії соціальних систем Т. Адорно, Н. Лумана та Т. Парсонса, відзначимо, що головною умовою успішного розвитку соціальних систем є їх інноваційність.

Суттєвою ознакою інноваційності суспільства є інноваційна активність його членів. Успіх інноваційної політики значною мірою визначається суспільною підтримкою ідей інноваційного розвитку.

У контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговує розгляд рефлексивної культури учасників освітніх інновацій.

Постановка проблеми. Метою нашого дослідження є визначення особливостей зв'язку особистісної рефлексивної культури та інноваційної активності студентської молоді.

Результати дослідження. На нашу думку, ініціювати та підтримувати інноваційні зміни здатні суб'єкти з високою рефлексивною культурою.

В. Є. Лепський [3] розглядає рефлексивну культуру як систему способів організації рефлексії, що створені та функціонують передусім на інтелектуальних та ціннісних засадах. На думку В. Є. Лепського, якісними показниками рефлексивної культури є здатність і готовність її носіїв діяти в ситуаціях з високою мірою невизначеності, гнучкість у прийнятті рішень, готовність до пошуку шляхів вирішення творчих завдань у кризових ситуаціях, здатність переосмислювати стереотипи власного досвіду, можливість адекватно ситуації реалізовувати особистісні, комунікативні та інтелектуальні якості [3, с. 128].

Рефлексивна культура включає індивідуальні та соціально-обумовлені способи усвідомлення і переосмислення суб'єктом власної життєдіяльності.

Рівень розвитку рефлексивної культури виступає суттєвим чинником у формуванні адекватної самооцінки, високого рівня самоконтролю, способів саморегуляції, досягненні суб'єктом високих результатів діяльності.

Зазначимо, що одним з важливих компонентів рефлексивної культури є рефлексивно-інноваційний потенціал.

Надзвичайно важливого значення набувають індивідуальна та соціальна ідентичність, соціальна відповідальність, духовність та гуманістичні цінності інноваційних суб'єктів.

Духовність відображає ціннісне ставлення до вищих смислів буття та розкривається у моральності особистості [1; 2; 4; 5; 6].

Проаналізувавши погляди найбільш відомих дослідників, вважаємо, що духовність є однією з сутнісних категорій людського буття, якою виражається здатність особистості до творення культури та самоствердження. Духовність є процес і результат розвитку людини до рівня усвідомлення своєї буттєвої

сутності та трансцендентування за межі власного життя, звернення до досвіду людства та вищих загальнолюдських цінностей.

Ми вважаємо, що важливим компонентом особистісної рефлексивної культури є соціальний інтелект.

На основі аналізу теоретичних джерел, присвячених дослідженню феномену соціального інтелекту, ми визначаємо соціальний інтелект як інтегральну інтелектуальну здібність, яка виступає когнітивною основою комунікативної компетенції та визначає соціальну адаптацію, ефективність спілкування, здатність розуміти і адекватно оцінювати інших людей і себе та свої дії, вчинки по відношенню до оточуючих, можливість прогнозувати поведінку людей в різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття і емоційні стани людини за вербальною та невербальною експресією.

З метою дослідження психологічних особливостей соціального інтелекту особистості, ставлення до реформи у сфері загальної середньої освіти нами використовувались такі психодіагностичні методи: 1) методика дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда (в адаптації О. С. Михайлової); 2) авторська дослідницька анкета, спрямована на дослідження суб'єктивних ставлень до освітніх інновацій; 3) шкала загальної самоефективності (Шварц Ральф, Маттіас Єрусалем).

В нашому емпіричному дослідженні взяли участь 106 осіб юнацького віку (від 19 до 25 років) – студенти Національного університету імені М. П. Драгоманова.

На основі авторської дослідницької анкети, спрямованої на дослідження дослідження суб'єктивних ставлень до реформи у сфері загальної середньої освіти ми сформували дві групи учасників дослідження:

1 група – особи юнацького віку, які характеризуються активним негативним ставленням до освітніх інновацій (26 осіб),

2 група – особи юнацького віку, які характеризуються активним позитивним ставленням до освітніх інновацій (28 осіб).

Інші 52 особи з загальної вибірки не ввійшли в обидві групи, бо обрали інший варіант відповіді.

Емпірично встановлено (на рівні значущості $p < 0,001$), що у осіб юнацького віку, які характеризуються активним негативним ставленням до освітніх інновацій в меншій мірі виражена особистісна самоефективність (відповідно середнє значення – 18,808), порівняно з особами юнацького віку, які характеризуються активним позитивним ставленням до освітніх інновацій (відповідно середнє значення – 23,679).

Також емпірично виявлено (на рівні значущості $p < 0,001$), що у осіб юнацького віку, які характеризуються активним негативним ставленням до освітніх інновацій в меншій мірі виражений соціальний інтелект (відповідно середнє значення – 2,346 – на рівні нижче середнього), порівняно з особами юнацького віку, які характеризуються активним позитивним ставленням до освітніх інновацій (відповідно середнє значення – 3,714 – на рівні вище середнього). Особи юнацького віку з вираженим активним позитивним ставленням до освітніх інновацій в більшій мірі здатні прогнозувати поведінку людей в різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття і емоційні стани людини за вербальною та невербальною експресією, порівняно з особами юнацького віку, які характеризуються активним негативним ставленням до освітніх інновацій.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розвиток рефлексивної культури є суттєвим чинником ефективності освітніх інновацій.

Студенти з вираженим активним позитивним ставленням до освітніх інновацій в більшій мірі вірять в ефективність власних дій; думають оптимістично про власні досягнення; створюють оптимістичні сценарії розвитку подій, порівняно з особами юнацького віку, які характеризуються активним негативним ставленням до освітніх інновацій.

Студенти з вираженим активним позитивним ставленням до освітніх інновацій в більшій мірі здатні прогнозувати поведінку людей в різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття і емоційні стани людини за

вербальною та невербальною експресією, порівняно з особами юнацького віку, які характеризуються активним негативним ставленням до освітніх інновацій.

На нашу думку, однією з суттєвих причин неефективності освітніх інновацій полягає в тому, що на сьогодні не сформовано консолідованої думки суспільства щодо освітніх інновацій.

Ініціювати та підтримувати інноваційні зміни здатні суб'єкти з високою рефлексивною культурою.

У зв'язку з цим убачаємо перспективність подальших досліджень у вивченні психологічних особливостей розвитку особистісної рефлексивної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братусь Б. С. Нравственное сознание личности (Психологическое исследование) / Б. С. Братусь. – М.: Знание, 1985. – 64 с.
2. Знаков В. В. Понимание субъектом правды о моральном поступке другого человека: нормативная этика и психология нравственного сознания / В. В. Знаков // Психологический журнал. – 1993. – № 1. – С. 32–43.
3. Лепский В. Е. Рефлексивно-активные среды инновационного развития / В. Е. Лепский. – М.: Когито-Центр, 2010. – 255 с.
4. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: [монографія] / Е. О. Помиткін. – К.: Наш час, 2007. – 280 с.
5. Савчин М. Духовний потенціал людини (Навчальне видання): [монографія] / М. Савчин. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 508 с.
6. Ставицька С. О. Генеза духовної самосвідомості юнацтва: автореф. дис... д-ра психол. наук / С. О. Ставицька. – К., 2012. – 44 с.